

ԱՎԵՏԻՍ ՔԱԼԱՇՅԱՆ

Փիլիսոփայական գիտ. թեկնածու, դոցենտ

ՃԵՍԱՐԱՆԻ ԿՐԹԱԿԱՆ ԲԱՐԵՓՈԽՈՒՄՆԵՐԸ ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ՕՐՈՔ (2000–2007 ԹԹ.)

ԱՐԵԻԵԼԱՀԱՅ բարձրագույն առաջին դպրոցը՝ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի Գեորգյան հոգեւոր ճեմարանը, Գարեգին Բ. Վեհափառ Հայրապետի բնութագրմամբ, «հաստատման օրից.... շարունակելով Սուրբ Էջմիածնի Մաշտոցեան դպրոցի, Հայոց երանելի հայրապետների եւ մեծ ուսուցչապետների դպրոցաշէն աւանդները, մշտապէս հաւատարիմ է եղել բարձրակարգ կրթութիւն մատուցելու իր կոչմանը, հաւատաւոր, հայրենանուէր ու եկեղեցասէր, քաջամիտ ու կորովի հայ հոգեւորականներ կրթելու իր առաքելութեանը»¹։ Նույնքան ակներեւ է նաեւ կրթական հաստատության դերը հայ մտավորականների՝ հայագետների, լեզվաբանների, գրականագետների, պատմաբանների, մանկավարժների եւ գիտական այլ ոլորտների մասնագետների պատրաստման գործում։

Ճեմարանի՝ որպէս բարձրագույն ուսումնական հաստատություն, կրթական բարեփոխումներն ու գործունեությունը կապված են Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հետեւողական ու նպատակասլաց գործունեության հետ։

Այսօր՝ տարիների հեռվից միայն հասկանալի է դառնում այն նպատակաուղղված աշխատանքների աննախադեպ ծավալը, որը Գարեգին Բ. Հայրապետը պատրաստվում էր կյանքի կոչել Մայր Աթոռի հոգեւոր ճեմարանի կրթական եւ դաստիարակչական ոլորտում՝ նոր սերնդի հոգեւորականներ, ինչպէս նաեւ աստվածաբաններ ու եկեղեցական այլ մասնագետներ պատրաստելու բնագավառում։

Կրթական գործում բազմափորձ² Հայրապետի նպատակն էր ճեմարանական ուսուցման արդյունավետության բարձրացման միջոցով

¹ «Էջմիածին», 2002, Ը., էջ 31։

² Խոսքը վերաբերում է Գարեգին արք. Ներսիսյանի ջանքերով հիմնադրված Սեւանի Վազգենյան հոգեւոր դպրանոցում սրբազանի ծավալած մանկավարժական-կազմակերպչական

պատրաստել քրիստոնեական հավատքի ճշմարտությունների, բարեպաշտությունների և Հայ Եկեղեցու սրբազան ավանդություններով սնված հոգեւոր սպասավորներ, որոնք կկարողանան Աստծու խոսքի թարգմանն ու քարոզչիչը լինել կրթական տարբեր մակարդակով եւ հասարակական կարգավիճակով աչքի ընկնող միջավայրում, պատրաստել այնպիսի հոգեւոր հովիվներ, որոնք իրենց առաքելությունը պետք է իրականացնեն ոչ միայն հոգեւոր համայնքում, այլ նաեւ ուսումնական հաստատություններում, զորամասերում, հիվանդանոցներում, քրեակատարողական հիմնարկներում, մանկատներում եւ այլուր: Իսկ մերօրյա հոգեւորականը որպեսզի պատրաստ լինի բազմադեմ կյանքում Աստծու խոսքը քարոզելուն, նա պետք է տիրապետի նաեւ հասարակական եւ կրթական ծառայություններ մատուցելու հմտություններին, ուստի անհրաժեշտ էր մշտապես կատարելագործել հոգեւոր կրթության համակարգը:

Հայոց Կաթողիկոսի համար աներկբա էր, որ հոգեւորականների մասնագիտական կրթության մակարդակը եւ որակը պայմանավորում են Հայ Եկեղեցու, հավատացյալ համայնքի, ինչպես նաեւ հայրենիքի ապագան:

Գեւորգյան հոգեւոր ճեմարանի արդյունավետ գործունեության հրատապության մասին Վեհափառ Հայրապետը միանգամայն հստակ բարձրաձայնել է իր անդրանիկ կոնդակում. «Հայրենի սրբություններով, քրիստոնէական համամարդկային արժէքներով զօրացնել ազգային մեր կեանքը, խօսքին համարժէք գործերով բարձրացնել մեր միութեան Տաճարը՝ կենսատու աւիշ առնող Քրիստոսի Աւետարանից եւ ներշնչման

վիթխարածավալ աշխատանքներին, որոնց մասին, ցավոք, այսօր քիչ է գրվում: Այդ մասին եղիշե ավ. քհն. Սարգսյանը գրում է. «1990 թ. մեծ պատասխանատվությամբ Արարատյան հայրապետական թեմի առաջնորդական փոխանորդ գերաշնորհ Տ. Գարեգին արք. Ներսիսյանը (այժմ՝ Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս), հաշվի առնելով ֆաղափական ազատության այն հովերը, որ սկսվել էին մեր հայրենիքում, հնարավորություն ունեցավ բանալու եւ հավատացյալների տրամադրության տակ դնելու Սեւանի՝ 70 տարի փակ մնացած հրաշակետւ վանքերը: Գերաշնորհ սրբազանը, լինելով շրջանավարտը Մայր Աթոռի հոգեւոր նեմարանի, շատ լավ գիտեր, որ սահմանափակ թվով ուսանողներ ունեցող հոգեւոր նեմարանը չի կարող բավարարել գալիք ժամանակների եկեղեցու պահանջները: Օգտագործելով իր հեղինակությունը՝ Գարեգին սրբազանը կարողացավ հայթայթել ցանկալի այն գումարը, որը հնարավոր կդարձներ, մեր նախորդ մեծերի նման, Սեւանի թերակղզում բանալ հոգեւոր դպրանոց, որն իրավամբ պիտի օգներ Գեւորգյան հոգեւոր նեմարանին: Ծրագիրը, որ սրբազանի կողմից ներկայացվում է Վազգեն Ա. Հայրապետին, շատ բարձր է գնահատվում, բայց Հայրապետն այդ հարցում այնքան էլ լավատես չէր: Իրեն հատուկ լավատեսությամբ՝ Գարեգին սրբազանը, հաղթահարելով... բոլոր դժվարությունները, 1990-ի դպրոցական տարեշրջանին հանդիսավորապես բաց է անում Սեւանի դպրանոցը: 1994 թ. Գարեգին սրբազանի կողմից դպրանոցը կոչվում է Վազգեն Ա. հայրապետի անունով՝ վերանվանվելով Վազգենյան հոգեւոր դպրանոց».

ԵՂԻՇԵ ԱՎ. ՔԶՆ. ՍԱՐԳՍՅԱՆ, Ս. Էջմիածնի հոգեւոր ճեմարանը (Գեւորգյան ճեմարան-Աստվածաբանական համալսարան), Ս. Էջմիածին, 2009, էջ 190:

աղբիւր ունենալով Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածինն ու նոյնքան սուրբ Հայրենիքը մեր»³։ Այդ խնդրի հետեւողական լուծումը պարզաբանելով՝ Վեհափառ Հայրապետը առաջ է քաշել ժամանակի ոգուն համապատասխան «հոգեւոր սպասաւորների յաջորդական պատրաստութիւնը»։ Ըստ նրա՝ «...նորաբաց եկեղեցիները յուսալի երաշխիքներ են դառնում Մայր հայրենիքում եկեղեցական համայնքների լիարժէք կազմակերպման համար, որպէսզի Առաքելական մեր Եկեղեցին՝ մշտապէս ներկայ իր հաւատացեալների առօրեայ կեանքում, լիարին իրականացնի մեր ժողովրդին հովուելու երկնատուր առաքելութիւնը՝ չթողնելով բաց դաշտ օտարամուտ եւ օտարացնող հոսանքների գործունէութեան համար»⁴։

Հայրապետական անդրանիկ կոնդակում Վեհափառը միանգամայն հստակ առաջադրել է նաեւ «նոր սերնդի նվիրյալ հոգեւոր սպասավորներ» պատրաստելու առաջնահերթութիւնը. «Հոգեւոր կեանքի զօրացման ճանապարհին առաջնահերթ կարեւորում ենք հոգեւորական նոր սերնդի պատրաստութիւնը, որպէսզի օր առաջ կեանք մտնեն Աւետարանի ճշմարտութեան լոյսով զինավառ, շնորհներով լի, մեզ գործակից նուիրեալ հոգեւոր սպասաւորներ՝ առաջնորդելու եւ համախմբելու մեր զաւակներին Մայր Եկեղեցու, հայրենական ականդների շուրջ»⁵։ Իսկ այդ նպատակի իրագործման համար Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը առաջնային է համարել Մայր Աթոռի հոգեւոր կրթական հաստատութիւնների գործունէութեան արդյունավետութեան բարձրացումը, որի մասին կոնդակում հռչակվել է. «Հայրական մշտական հոգածութեան ներքոյ պիտի պահենք Գէորգեան հոգեւոր ճեմարանը, Վազգէնեան հոգեւոր դպրանոցը եւ Շիրակի հոգեւոր ընծայարանը, որոնցում նախատեսում ենք համակարգել ու բարելաւել ուսումնակրթական գործընթացի կազմակերպումը»⁶։

Աներկբա է, որ Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը քաջ գիտակցում էր, որ կրթական ոլորտը պետք է զերծ պահել ցնցումներից՝ ոչնչով չարդարացված արմատական մոտեցումներից եւ անհիմն շտապողականութիւնից։ Եւ Հայրապետական կոնդակի հորդորը՝ «Ազգային արդար իղձերի իրագործման ճանապարհին լինենք հիմնամուր կամուրջ՝ հայոց անցեալը, ներկան ու գալիքը կապող»⁷, լիովին բնորոշում

³ «Էջմիածին», 2000, Բ., էջ 6։

⁴ Անդ, էջ 6-7։

⁵ Անդ, էջ 6։

⁶ Անդ։

⁷ Անդ։

էր Վեհափառի վերաբերմունքը ուսումնական գործի նկատմամբ՝ ներկա եւ գալիք բոլոր գործընթացները խարսխել Հայ Եկեղեցու կրթական ավանդույթյան վրա:

Վեհափառի՝ Գեորգյան հոգեւոր ճեմարանը բուհական չափանիշներին համապատասխանող ուսումնական եւ առարկայական նոր ծրագրերով աշխատելու պահանջները ենթադրում էին փոփոխությունների մի ողջ շղթա: Նախ՝ կրթական բարեփոխումները ամենից առաջ ենթադրում էին ճեմարանի՝ բարձրագույն ուսումնական հաստատության երբեմնի իրավունքների վերականգնում, ինչը պահանջում էր նաեւ համապատասխան չափորոշիչային-փաստաթղթային մասի պատրաստում: Երկրորդ՝ այդ խնդրի լուծումից հետո պետք է իրագործվեր ճեմարանի անցումը ՀՀ բուհական համակարգին բնորոշ երկաստիճան (բակալավորիատ, մագիստրատուրա) կրթությանը: Պահանջը հստակ էր՝ ճեմարանական ավանդական աստվածաբանական կրթությունը բարձրացնել արդի պահանջներին համահունչ որակական նոր մակարդակի: Վեհափառի առաջադրած խնդիրների իրագործումը ենթադրում էր նաեւ ապագայում ճեմարանավարտների՝ արտասահմանյան աստվածաբանական առաջատար բուհերում կրթությունը կատարելագործելու հնարավորություն: Երրորդ՝ Հայ Եկեղեցու ապագայի համար հրատապ աստվածաբանական բարձրագույն կրթության անցումը թույլ կտար, որ Հոգեւոր ճեմարանը սփյուռքահայ ուսանողներին պատրաստեր նաեւ որպես հայագետ-ուսուցիչներ:

Եւ ինչպես իր կողմից առաջադրված ծրագրային մնացյալ հարցերում, այս հարցում եւս Հայոց Հայրապետի գործունեությունն աչքի ընկավ խոսքի եւ գործի ներդաշնակ միասնությամբ. «...Նորին Սրբությունը ձեռնամուխ եղավ ճեմարանական կրթության վերակազմակերպմանը՝ համաձայն ժամանակի առաջադրած խնդիրների...»⁸: 2000 թ. հունիսին Գարեգին Բ. Հայրապետը Գեորգյան հոգեւոր ճեմարանի հոգեւորական ու աշխարհիկ դասախոսներից աշխատանքային մի խումբ կազմեց եւ նրանց ներկայացրեց Հոգեւոր ճեմարանը բարձրագույն ուսումնական հաստատություն դարձնելու իր ծրագիրը, որը ենթադրում էր հաստատության կառավարչական-համակարգման, իրավական-կարգավորող, ուսումնակրթական, ուսումնամեթոդական եւ հրատարակչական ոլորտների ու վերահսկողական համակարգի կատարելագործում:

⁸ «Էջմիածին», 2004, ԺԱ.-ԺԲ., էջ 5:

Այդ նպատակով Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը աշխատանքային խմբին հանձնարարեց Հայ Եկեղեցու հոգեւոր-կրթական ավանդույթյան հենքի վրա մշակել ու հաստատման ներկայացնել ճեմարանի իրավական-կանոնակարգային, դասավանդման, գործավարության եւ ուսումնական հաստատության գործունեության համար անհրաժեշտ փաստաթղթեր: Պահանջ առաջադրվեց նաեւ մշակել հոգեւոր-կրթական ոլորտի կադրային քաղաքականության իրագործման ու վերահսկման որոշակի գործիքակազմ, ստեղծել դասախոսների եւ ուսանողների տվյալների շտեմարան ու նրանց խրախուսման համակարգ: Ճեմարանը բարձրագույն ուսումնական հաստատության վերածելու գործընթացում Հայրապետը մեծապես կարեւորեց նաեւ Հոգեւոր ճեմարանի եւ աշխարհիկ բուհական ու ակադեմիական հաստատությունների, պետական կառույցների հետ համագործակցությունը, ինչպես նաեւ արտասահմանյան հոգեւոր կրթական հաստատությունների հետ կապերի ստեղծումը:

Նախատեսվում էր նաեւ ծրագրային այնպիսի փաթեթի մշակում, որը կնպաստեր հոգեւոր կրթության կատարելագործմանը, առաջարկներ կներկայացնեւ ճեմարանի կարգավիճակի բարձրացման վերաբերյալ եւ կօժանդակեր հաստատության՝ իբրեւ բուհի պետական գրանցմանը: Միանգամայն հստակ պահանջներ առաջադրվեցին նաեւ ճեմարանի ուսումնական եւ առարկայական ծրագրերի կատարելագործման ուղղությամբ: Ընդ որում, Վեհափառը աշխատանքային խմբին հանձնարարեց, որ արդեն 2000–2001 ուսումնական տարում ճեմարանը պետք է աշխատի բարեփոխված եւ նոր ուսումնական ու առարկայական ծրագրերով⁹: Այդպես, Վեհափառի գլխավորությամբ, ճեմարանական մասնագետների խումբը ձեռնամուխ եղավ Մայր Աթոռի հոգեւոր կրթական հաստատության՝ բուհի կարգավիճակ ստանալու համար անհրաժեշտ փաստաթղթերի նախապատրաստմանը:

Հայոց Հայրապետի առաջադրած հիմնախնդիրները ենթադրում էին ճեմարանի շուրջ 130-ամյա հարուստ փորձի եւ ճեմարանական կրթության հիմնարար ավանդույթների պահպանմամբ աստվածաբանական բուհի ստեղծում, որի նպատակն էր արդի պահանջներին

⁹ Մանրամասները տե՛ս ԵՂԻՇԵ ԱՎ. ՔՀՆ. ՍԱՐԳՍՅԱՆ, Ս. Էջմիածնի հոգեւոր ճեմարանը (Գեւորգյան ճեմարան-Աստվածաբանական համալսարան), էջ 218. նաեւ՝ «Նշանավոր ճեմարանականներ», պրակ 1, Ս. Էջմիածին, 2005, էջ 25–26, 124:

համապատասխան աստվածաբան-հոգեւորականների պատրաստումը: Իսկ վերջինիս իրականացումն առաջին հերթին ենթադրում էր ժամանակի հայրենական եւ արտասահմանյան բարձրագույն կրթության չափանիշներին համապատասխանող նոր ուղենիշային փաստաթղթերի կազմում եւ ներդրում: Քանի որ Վեհափառի պահանջներն աչքի էին ընկնում համակարգային բնույթով, ծրագրված աշխատանքների եւ դրանց վերահսկողության համար իրականացվեց գործընթացային ղեկավարում:

Առաջադրված խնդիրների լուծումը ամենից առաջ պահանջում էր վերամշակել ճեմարանի ուսումնական ծրագիրը: Նախկին կառուցվածքը (եռամյա դասարանական եւ եռամյա լսարանային) աստիճանաբար իր տեղը պետք է զիջեր քառամյա բակալավրիատին եւ երկամյա մագիստրատուրային: Ընդ որում, ուսումնական նոր ծրագիրը պետք է կատարելապես նույնական լիներ Հայ Եկեղեցու մշակած ավանդական հոգեւոր-կրթական սկզբունքներին եւ միաժամանակ պետք է համապատասխաներ այդ ոլորտում գործող պետական չափորոշիչներին: Փոփոխությունների այդ գործընթացը անհրաժեշտաբար ենթադրում էր նաեւ Գեւորգյան հոգեւոր ճեմարանի առարկայական ուսումնական ծրագրերի եւ սեմինար/գործնական պարապմունքների բովանդակային նորացում:

Այդպես, Գարեգին Բ. Հայրապետի անմիջական ղեկավարությամբ ու հսկողությամբ կազմվեց ՀՀ բուհական չափորոշիչներին լիովին համապատասխանող Գեւորգյան հոգեւոր ճեմարանի 2000–2001 ուսումնական տարվա աշխատանքային նոր ծրագիրը, որի հիմքը ճեմարանի շուրջ 130-ամյա փորձառությունն էր եւ նախորդ շրջանների ուսումնական ծրագրերում առկա մասնագիտական հիմնական առարկայացանկի պահպանումը: Անփոփոխ էր նաեւ կրթական նպատակների հիմնական ուղղվածությունը¹⁰: Գեւորգյան հոգեւոր ճեմարանի 2000–2001 ուսումնական տարվա ծրագրում հստակ սահմանված էր նաեւ դասընթացների բաշխվածությունը, ինչպես նաեւ պետական (ավարտական որակավորման) քննությունների եւ ավարտաճառի (դիպլոմային աշխատանք) պաշտպանության սկզբունքները: Այն կազմված էր նաեւ ՀՀ-ում գործող բուհական կրթական չափորոշիչներին համապատասխան: Որոշ արժեքավոր

¹⁰ Ճեմարանի 2000–2001 ուս. տարվա կրթամասերի բաշխվածությունը եւ մասնագիտական խմբերը տես ԵՂԻՇԵ ԱՎ. ՔՀՆ. ՍԱՐԳՍՅԱՆ, Ս. Էջմիածնի հոգեւոր ճեմարանը (Գեւորգյան ճեմարան-Աստվածաբանական համալսարան), էջ 310–318, 320–325:

գիտողություններից ու շտկումներից հետո՝ 2000 թ. հուլիսի 7-ին, Վեհափառ Հայրապետը հաստատեց Ճեմարանի 2000-2001 ուս. տարվա աշխատանքային ծրագիրը:

Շուրջ մեկամյա հետեւողական աշխատանքի արդյունքում նախապատրաստվեց նաեւ Ճեմարանի՝ բարձրագույն ուսումնական հաստատություն դառնալու համար պահանջվող փաստաթղթերը:

Առաջին անգամը լինելով՝ ամբողջական տեսք ստացավ Ճեմարանի կանոնադրությունը, որտեղ հստակ սահմանված էին Ճեմարանական կրթությանն առաջադրվող գործընթացային մոտեցման եւ վերահսկողության միջոցներն ու եղանակները: Կանոնադրությունը սահմանում էր նաեւ Ճեմարանի արդյունավետ կառավարման գործիքակազմը, այդ թվում՝ ա. կրթական հաստատության կառուցվածքը, խնդիրներն ու իրավունքները, բ. միանձնյա եւ խմբային կառավարման համակարգերի կազմակերպման եղանակները, գ. կառավարչական ենթագործընթացների փուլային եւ գործառական ոլորտների հստակ տարանջատումը, դ. Ճեմարանի տեսչի եւ տեսչության լիազորությունները, ե. կրթադաստիարակչական աշխատանքների բոլոր փուլերում պարտականությունների եւ լիազորությունների բաշխումը, գ. բուհական կյանքի բոլոր փուլերում իրականացվող գործընթացների համակարգային (ընդհանուր եւ կենտրոնացված) կառավարումը, է. ուսանողների պարտականությունները եւ իրավունքները, ը. հաստատության ֆինանսատնտեսական գործունեությունը եւ գույքը, թ. Ճեմարանի վերակազմավորման եւ լուծարման եղանակները¹¹: Այդպիսով, Ճեմարանի կանոնադրությամբ կրթական հաստատության կառավարումը դարձավ կենտրոնացված ու համակարգված, որի կառուցվածքում գործող եւ վարչական ու կրթական ծառայություն իրականացնող բոլոր կառույցների համար սահմանվել եւ հստակ բաշխվել էին լիազորությունները:

Ճեմարանը բարձրագույն կրթական հաստատություն դառնալու նպատակին ծառայեցին նաեւ Հայոց Հայրապետի ղեկավարած աշխատանքային խմբի կողմից առաջին անգամ պատրաստված ենթականոնադրական մի շարք փաստաթղթեր, ինչպիսիք էին Ճեմարանի գիտական խորհուրդի, ֆակուլտետի, ֆակուլտետի խորհրդի, ամբիոնի կանոնակարգերը, դեկանի նշանակման ժամանակավոր կարգը, ամբիոնի վարիչի, Ճեմարանի դասախոսական կազմի ձեւավորման կարգերը եւ

¹¹ Ճեմարանի կանոնադրությունը տե՛ս անդ, էջ 281-302:

այլն¹²։ Նախապատրաստվեցին նաեւ «ուսանողին նույն կուրսում թողնելու, հեռացնելու, ազատելու, վերականգնելու եւ կուրսից կուրս տեղափոխելու», «բարձրագույն մասնագիտական եւ հետբուհական կրթության փաստաթղթերի հատկացման, լրացման եւ պահպանման» կարգերը (այդ թվում՝ ակադեմիական եւ այլ տեղեկանքների ձեւանմուշները), ինչպես նաեւ «ավարտական (որակավորման) քննական հանձնաժողովների կանոնակարգը»¹³։ Լրամշակվեցին եւ պետական չափորոշիչներին լիովին համապատասխան տեսքով ներկայացվեցին նաեւ ճեմարանի ընդունելության կանոնները¹⁴։

Սահմանվեցին նաեւ ճեմարանի՝ ա. գործընթացային լիազորությունները, բ. կրթություն իրականացնելու պարտականությունները եւ լիազորության սահմանները, գ. դասավանդման որակի ապահովման պահանջները։ Մեկ ամբողջական համակարգում միավորվեցին նաեւ ճեմարանական կառույցների եւ ենթաօղակների կատարողական, կարգավորման, վերահսկման եւ համագործակցության գործառույթները։ Հայոց Կաթողիկոսը հատուկ շեշտադրեց նաեւ Հոգեւոր ճեմարանի դասախոսական կազմի մասնագիտական միավորման, նրանց միջեւ կայուն հարաբերություններ եւ համագործակցություն հաստատելու անհրաժեշտությունը, նրանց կատարելագործման հրամայականը։

Վեհափառ Հայրապետի հանձնարարականով ճեմարանի տեսչությունն ու հանձնախումբը հսկայածավալ աշխատանք կատարեցին նաեւ առարկայական ուսումնական ծրագրերի մշակման եւ դրանց կատարելագործման ուղղությամբ։ Նախկինում ճեմարանում բուհական պահանջներին համապատասխանող առարկայական ուսումնական ծրագրերը մեծ թիվ չեն կազմել։ Այդ ոլորտում տեղ գտած բացասական իրողություններից մեկը միեւնույն դասընթացի՝ մեկից ավելի առարկայական ուսումնական ծրագրերի առկայությունն էր։ Այդ ամենը հաշվի առնելով՝ Վեհափառ Հայրապետը դասախոսական կազմին հանձնարարեց՝ ա. ճեմարանի առարկայական ուսումնական բոլոր ծրագրերը լրամշակել բուհական (ակադեմիական) չափորոշիչներին համապատասխան, բ. դասընթացների ուսումնական ծրագրերը համապատասխանեցնել հաստատության ուսումնական նոր ծրագրին, գ. առարկայական բոլոր

¹² Տե՛ս անդ, էջ 305-308, 326-355։

¹³ Տե՛ս անդ, էջ 356-359, 363-385։

¹⁴ Տե՛ս անդ, էջ 303-304։

ծրագրերը մշակել ճեմարանական կրթության պահանջներին եւ պետական կրթական չափորոշիչներին խիստ համապատասխան:

Ճեմարանի տեսչությունը եւ հանձնախումբը նշված ոլորտում եւս շոշափելի աշխատանք կատարեցին: Դասախոսների հետ պատրաստվեցին, խմբագրվեցին ու քննարկման ներկայացվեցին ճեմարանում դասավանդվող առարկաների ուսումնական ծրագրերը, որոնք լիովին համապատասխանեցվեցին բուհական չափորոշիչներին: Առարկայական ուսումնական ծրագրերի մաս կազմեց նաեւ նոր պահանջներին համապատասխան դասընթացի գնահատման չափորոշիչների մշակումը, ինչը թույլ էր տալիս վերահսկել ուսանողների կողմից գիտելիքների յուրացումը: Տեսչությունը զուգահեռաբար իրականացնում էր ուսանողների կրթական առաջընթացի մշտադիտարկում, իսկ արդյունքները պարբերաբար քննարկվում էին տեսչության եւ գիտական խորհրդի նիստերում, որից հետո ներկայացվում էին Հայոց Հայրապետի հավանությանը:

Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հմուտ ղեկավարության արդյունքում ճեմարանն առաջին անգամ ունեցավ ՀՀ բարձրագույն կրթության պետական չափորոշիչներին լիովին համահունչ փաստաթղթեր: Դրանցում հստակ սահմանված էին նաեւ հաստատության բարեփոխումների նպատակը՝ մասնագիտական կրթություն ունեցող հոգեւորականների նոր սերնդի պատրաստումը: Նախանշված էին նաեւ ճեմարանական կրթությանն առաջադրվող հիմնական պահանջները:

Հանձնարարվեց նաեւ աշխատանքներ սկսել բուհերում ընդունված ակադեմիական բնույթի սեմինար/գործնական պարապմունքների ծրագրեր կազմելու ուղղությամբ:

Ճեմարանի մրցակցային առավելություններն ու ներուժը բարձրացնելու միտումով հաստատության ուսումնական ծրագրում նախատեսված էին նաեւ մասնագիտական ընդհանուր եւ հատուկ նոր դասընթացներ: Նախապատրաստվել էին նաեւ բոլոր հիմքերը՝ Հայ Եկեղեցու կրթական ավանդության շրջանակում եւ բուհական կրթության արդի պահանջներին համահունչ՝ ճեմարանում իրականացնելու աստվածաբանական, հովվագիտական եւ հայագիտական կրթություն: Հատուկ ուշադրություն դարձվեց հատկապես աստվածաշնչագիտական, աստվածաբանական, եկեղեցագիտական եւ հովվագիտական դասընթացների արդյունավետության բարձրացմանը:

Վերջնական խմբագրման ենթարկվելուց հետո, փաստաթղթերի այդ փաթեթը ներկայացվեց Գեւորգյան հոգեւոր ճեմարանի գիտական եւ ուսումնական խորհուրդների ընդլայնված նիստի քննարկմանը: Համակողմանի քննարկումներից հետո 2000 թ. մարտի 28-ի ընդլայնված նիստը հաստատեց ճեմարանի Կանոնադրության, ենթականոնադրական փաստաթղթերի եւ ուսումնական աշխատանքային նոր ծրագրի նախագծերը: Այնուհետեւ փաստաթղթերի ամբողջական փաթեթը ներկայացվեց Գարեգին Բ. Վեհափառ Հայրապետի հաստատմանը:

Մեկ ամբողջ տարի լայնածավալ փորձաշրջան անցնելուց հետո՝ 2002 թ. մարտի 29-ին, Վեհափառ Հայրապետը դիմեց ՀՀ վարչապետին՝ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի Գեւորգյան հոգեւոր ճեմարանին, որպես մայր կրթօջախի, շնորհելու բարձրագույն ուսումնական հաստատության կարգավիճակ: Հարցի քննարկման նպատակով ՀՀ կրթության եւ գիտության նախարարությունը կազմեց մասնագիտական հանձնաժողով, որը լիազորված էր ծանոթանալու Գեւորգյան հոգեւոր ճեմարանի ուսումնական գործընթացների, դասախոսների, դասախոսությունների որակի ու մատուցման ձևերի, ինչպես նաեւ ուսանողների եւ ավանդվող առարկաների հետ կապված բոլոր խնդիրներին:

Հանձնաժողովի փորձագիտական եզրակացության մեջ մատնանշվում էր, որ ճեմարան-Աստվածաբանական համալսարանը «պատրաստում է միայն մեկ մասնագիտությամբ (աստվածաբանություն՝ դասիչ 0222) շրջանավարտներ»: Հանձնաժողովի միանշանակ եզրակացությունն էր նաեւ, որ «Գեւորգյան հոգեւոր ճեմարանն ունի բարձրագույն կրթության գործընթացի կազմակերպման բոլոր ատրիբուտները: Աստվածաբանական համալսարանում, ինչպես մյուս բուհերում, կանոնակարգված է՝ ա. սովորողների ընդունելության կարգը, բ. սովորողների հեռացման եւ վերականգնման կարգը, գ. սովորողների տեղափոխման, փոխադրման կարգը, դ. սովորողների ավարտական քննությունների անցկացման եւ ավարտաճառերի պատրաստման կարգը...»¹⁵:

ՀՀ կառավարությունը համակողմանի քննարկելով խնդրո առարկա հարցը, ինչպես նաեւ հաշվի առնելով հանրապետության կրթական ոլորտում եւ հոգեւոր-մշակութային կյանքում Ս. Էջմիածնի

¹⁵ Մայր Աթոռ, Կաթողիկոսական արխիվ, ԳՀԾ-ի թղթապանակ, տե՛ս նաեւ ԵՂԻՇԵ ԱՎ. ՔՀՆ. ՍԱՐԳՍՅԱՆ, Ս. Էջմիածնի հոգեւոր ճեմարանը (Գեւորգյան ճեմարան-Աստվածաբանական համալսարան), էջ 219:

հոգեւոր ճեմարանի բացառիկ դերը՝ 2002 թ. հունիսի 13-ի թիվ 833-Ա որոշմամբ Գեւորգյան հոգեւոր ճեմարանին շնորհեց բարձրագույն ուսումնական հաստատության կարգավիճակ¹⁶։ Իսկ 2002 թ. հունիսի 22-ին ՀՀ կառավարության որոշումը վավերացրեց նաեւ Հայաստանի Հանրապետության նախագահը¹⁷։

Գեւորգյան հոգեւոր ճեմարանին բարձրագույն ուսումնական հաստատության կարգավիճակ շնորհելու առիթով Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը 2002 թ. օգոստոսի 21-ի սրբատառ կոնդակում հավաստում է. «Բերկրալից հոգով գոհութիւն ու փառք ենք մատուցում Բարձրեալին, որ Մայր Աթոռիս Գէորգեան հոգեւոր ճեմարանը ուսումնական նոր տարին սկսում է բարձրագոյն կրթական հաստատութեան կարգավիճակով։ Այս մասին Հայաստանի Հանրապետութեան կառավարութեան 2002 թ. յունիսի 19-ի հրամանագիրը Հայոց պետութեան արժանի գնահատականն է մեր ժողովրդի հոգեւոր կրթութեան, գիտութեան ու մշակոյթի ասպարէզներում Գէորգեան հոգեւոր ճեմարանի բերած անփոխարինելի աւանդի...»¹⁸։

Վեհափառ Հայրապետի մոտեցման շրջագծում բարձրագույն կրթության անցումից հետո եւս ճեմարանական ուսումնակրթական ու դաստիարակչական աշխատանքները դիտարկվել է որպէս շարունակական գործընթաց, որի նպատակներից մեկը եղել է ճեմարանավարտ սաների կրթութեան շարունակումը այլ երկրների աստվածաբանական համալսարաններում։ Ըստ էության՝ ճեմարանի՝ պետականորեն ճանաչված աստվածաբանական համալսարանի կարգավիճակ ձեռք բերելը Վեհափառ Հայրապետը դիտարկել է որպէս հաստատության գիտակրթական գործունեության կատարելագործման եւ բարեփոխման առաջին քայլ։

¹⁶ ՀՀ կառավարության որոշման մեջ արձանագրված էր. «Հաշվի առնելով Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ. Ներսիսյանի միջնորդւթյունը եւ Հայաստանի Հանրապետության կրթական ոլորտում ու հոգեւոր-մշակութային կյանքում Ս. Էջմիածնի հոգեւոր ճեմարանի բացառիկ դերը՝ Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը որոշում է. 1. Ս. Էջմիածնի հոգեւոր ճեմարանը համարել բարձրագույն ուսումնական հաստատություն։ 2. Հայաստանի Հանրապետության կրթութեան եւ գիտութեան նախարարին՝ թույլատրել Ս. Էջմիածնի հոգեւոր ճեմարանի սովորողների տեղափոխւթյունը Հայաստանի Հանրապետության այլ բարձրագույն ուսումնական հաստատութիւններ եւ շրջանավարտների հետբուհական մասնագիտական կրթութիւնը Հայաստանի Հանրապետութեան գիտակրթական համակարգում». տե՛ս Մայր Աթոռ, Կաթողիկոսական արխիվ, ԳՀԾ թղթապանակ։

¹⁷ Տե՛ս Մայր Աթոռ, Կաթողիկոսական արխիվ, ԳՀԾ թղթապանակ։

¹⁸ «Էջմիածին», 2002, Ը., էջ 31։

Նկատի ունենալով ուսումնական կրթական գործունեության նկատմամբ Գարեգին Բ. Հայրապետի նախանձախնդիր եւ հետեւողական վերաբերմունքը՝ «էջմիածին» ամսագրի խմբագրակազմը միանգամայն արդարացի նկատում է. «Որքան շատ է կատարվածը, նույնքան առավել են եւ այն ծրագրերը, որոնք կյանքի են կոչվել Վեհափառ Հայրապետի կողմից...»¹⁹:

Այդ առնչությամբ Հայրապետական կոնդակում հավաստվում է. «Նոր էջ է բացւում պատմութեան մէջ Գեորգեան հոգեւոր ճեմարանի՝ Մեզ համար թանկ ու նուիրական կրթական հաստատութեան, որի՝ հոգեւոր ճանաչողութեան ու հաւատի լոյսով լեցուն պատերից ներս սկսուել է նաեւ հոգեւորականի Մեր ուղին: Յոյսով ու լաւատեսութեամբ ներշնչուն նոր այգաբաց ենք դիմաւորում Հայոց Հայրապետս, ճեմարանի ողջ տեսչութիւնն ու դասախօսական կազմը, կրթօջախի հարիւրաւոր շրջանաւարտները... ներկայ ուսանողութիւնը եւ համայն ժողովուրդը մեր՝ հաւատով, որ Հայրենի պետականութեան ազատ երկնքի ներքոյ հայոց հոգեւոր կեանքի լուսառատ նոր հորիզոններ են գծուելու...»²⁰:

Երկամյա հետեւողական եւ նպատակասլաց գործունեության արդյունքում, Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի ջանքերով, իր 130-ամյա հոբելյանի նախօրեին Գեորգյան հոգեւոր ճեմարանը վերահաստատեց բարձրագույն ուսումնական հաստատության իր երբեմնի իրավունքը: Այդպէս ճեմարանը սահուն կերպով անցում կատարեց բարձրագույն աստվածաբանական կրթությանը:

Հայ Եկեղեցու ապագայով մտահոգ Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Հայրապետի կողմից Գեորգյան հոգեւոր ճեմարանի բարենորոգման եւ վերածաղկման համար կյանքի կոչված կրթական բարեփոխումները ամենեւին շահմանափակվեցին այդքանով, որի մասին Վեհափառը հավաստում է. «Մեր հոգիները լեցուն են բերկրանքով, ցնծութեամբ եւ հպարտութեամբ, բայց նաեւ ծանրօրէն իջնում է մեր ուսերի վրայ պարտականութիւնը՝ արժանաւոր շարունակողները լինելու մեր հայրապետների, լուսամիտ վարդապետների, նուիրեալ հոգեւոր ու ազգային

¹⁹ «էջմիածին», 2004, ԺԱ.-ԺԲ., էջ 5: Այդ մասին ամսագրի խմբագրականում գրված է. «... ճեմարանական հիմնում ասվում է՝ Մեծ տեսիլքի մենք զաւակներ: Եւ Վեհափառ Հայրապետը՝ որպէս ճշմարիտ ճեմարանական, այդ մեծ տեսիլքը իր գահակալության այս հինգ տարիներին բոլորանվեր կերպով իրականացնում է մեր ազգային-եկեղեցական կյանքի ամենատարբեր բնագավառներում կատարվող իրագործումներով, որոնցից շատերի թվարկումը կարող ենք սկսել «պատմության մեջ առաջին անգամ» բառերով». անդ, էջ 5:

²⁰ «էջմիածին», 2002, Ը., էջ 32:

գործիչների ազնիւ նպատակների, գործի ու գործունէութեան եւ թողած ժառանգութեան...»²¹։

Վեհափառ Հայրապետի ղեկավարութեամբ շարունակվեցին արդեն Աստվածաբանական համալսարանի կարգավիճակ ստացած հոգեւոր հաստատութեան ուսումնական թակական գործընթացների հետագա կատարելագործման աշխատանքները։

Նախանշված ծրագրերի իրականացման համար Վեհափառ Հայրապետը առաջնային համարեց ճեմարանի՝ բուհական երկաստիճան կրթութեան անցումը, որով պետք է իրականացվեր նաեւ հաստատութեան հետագա ինտեգրումը ոչ միայն Հայաստանի բարձրագույն ուսումնական համակարգին, այլ նաեւ եւրոպական ընդհանուր կրթական տարածքին։

Վեհափառ Հայրապետի ղեկավարած աշխատանքային խումբը, ճեմարանի գիտական խորհրդի եւ տեսչութեան հետ համախորհուրդ, ձեռնամուխ եղավ ճեմարանի երկաստիճան կրթութեան ուսումնական նոր ծրագրերի եւ դրանց հետ կապված փաստաթղթերի նախապատրաստմանը։

Ճեմարան-Աստվածաբանական համալսարանի ուսումնական գործունէութիւնը կատարելագործելու նպատակով՝ Գարեգին Բ. Հայրապետի հրահանգով 2002 թ. հիմնադրվեցին երկու մասնագիտական (Աստվածաբանութեան ու Եկեղեցագիտութեան) եւ երկու սպասարկող (Պատմութեան եւ Իմաստասիրութեան, Բանասիրութեան) ամբիոններ²²։

Ճեմարանի նորաբաց ամբիոնները դարձան բուհական կրթահամակարգի ռազմավարական նպատակներն իրականացնող գործուն օղակներ, ուսումնական հաստատութիւնը ապահովեցին անհրաժեշտ մասնագետներով, ձեռնամուխ եղան դասախոսների պատրաստմանը եւ նրանց որակավորման բարձրացմանը, ստանձնեցին կրթադաստիարակչական աշխատանքների իրականացման եւ որակի ապահովման լիակատար պատասխանատվութիւնը։ Ճեմարանում բացվեց նաեւ համակարգչային երկու լսարան։

ՀՀ կրթութեան եւ գիտութեան նախարարը 2005 թ. մարտի 18-ին վավերացրեց ճեմարանի՝ բարձրագույն մասնագիտական կրթութիւն իրականացնելու իրավունքը (կրթական գործունէութեան արտոնագիր թիվ 322)։ Մեկ տարի անց հաշվի առնելով, որ Ս. Էջմիածնի Գեւորգյան հոգեւոր

²¹ Անդ, էջ 82-83։

²² Տե՛ս ԵՂԵՆ ԱՎԱԳ ՔԱՀԱՆԱ ՍԱՐԳՍՅԱՆ, Ս. Էջմիածնի Հոգեւոր Ճեմարանը (Գեւորգյան ճեմարան-Աստվածաբանական համալսարան), էջ 226-227։

ճեմարանի (Աստվածաբանական համալսարան) բարձրագույն մասնագիտական ուսումնական ծրագրերը եւ շրջանավարտների որակը համապատասխանում են պետական կրթական չափորոշիչներին՝ ՀՀ ԿԳ նախարարի կողմից 2007 թ. հունիսի 13-ին ճեմարանին տրվեց հավատարմագրված բուհի կարգավիճակ (ՀՀ կրթության եւ գիտության նախարարության պետական հավատարմագիր թիվ 224):

2006 թ. հուլիսի 6-ին հավատարմագրվեց ճեմարանի բակալավրիատի բարձրագույն մասնագիտական կրթական ծրագիրը (պետական հավատարմագիր թիվ 152), իսկ 2007 թ. հունիսի 13-ին՝ մագիստրատուրայի բարձրագույն մասնագիտական կրթական ծրագիրը (պետական հավատարմագիր թիվ 226): 2007 թ. հունիսի 13-ին ճեմարանին իրավունք վերապահվեց նաեւ շրջանավարտներին շնորհել «Ասվածաբանության բակալավր» եւ «Ասվածաբանության մագիստրոս» հավատարմագրված մասնագիտության դիպլոմ (պետական հավատարմագրման թիվ 234 վկայականի հավելված):

Այդպիսով, Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Հայրապետի կրթական բարեփոխումների այս փուլը՝ 2000–2007 թթ., ճեմարանի կյանքում նշանավորվեց հետեւյալ իրադարձություններով՝

ա. Հոգեւոր կրթական հաստատությունը ձեռք բերեց պետականորեն ճանաչված, մասնագիտական կրթություն իրականացնող, հավատարմագրված բարձրագույն ուսումնական հաստատության կարգավիճակ.

բ. Պետական կրթական չափորոշիչների պահանջներին լիովին համապատասխան՝ բակալավրիատի եւ մագիստրատուրայի կրթական ծրագրերով ճեմարանին իրավունք վերապահվեց «Աստվածաբանություն» մասնագիտությամբ շրջանավարտներին շնորհել հավատարմագրված մասնագիտության «բակալավրի» եւ «մագիստրոսի» դիպլոմ.

գ. Բոլոր հիմքերը ստեղծվեցին եռաստիճան կրթության անցնելու եւ եւրոպական միասնական կրթական տարածքին ինտեգրվելու համար:

РЕЗЮМЕ

В статье на основе анализа фактического материала исследуется ранний этап образовательных перемен духовной семинарии Первопрестольного Святого Эчмиадзина при Католикосе Всех Армян Гарегине II.

Показывается, что ранний этап последовательной деятельности Католикоса Всех Армян ознаменовался тем, что, во-первых, Духовной семинарии был присвоен статус аккредитованного высшего учебного заведения, осуществляющего специальное образование, во-вторых, вследствие полного соответствия учебных программ бакалавриата и магистратуры семинарии с государственными образовательными стандартами, Духовной семинарии было дано право присваивать выпускникам дипломы степени «бакалавра» и «магистра» по аккредитованной специальности «Богословие», в-третьих, вследствие последовательной деятельности Католикоса Гарегина II духовная семинария Первопрестольного Святого Эчмиадзина присоединилась к высшей образовательной системе Республики Армения. Были созданы также как все основания для осуществления аспирантской подготовки, так и для дальнейшей интеграции в единую европейскую образовательную систему.

SUMMARY

The article expounds the process of educational reforms made by H.H. Karekin II, Catholicos of All Armenians, at the Gevorkyan Theological Seminary of the Mother See of Holy Etchmiadzin, and specifically their initial phase (2000—2007) that had substantial results, namely: a) the religious-vocational institution acquired the status of an accredited institution of higher education offering specialization; b) on the basis of its accredited programs, which are fully compliant with the standards and requirements of the Republic of Armenia, the institution earned the privilege of offering its graduates Bachelor's and Master's degrees in Theology; c) the Gevorkyan Seminary was integrated into the system of institutions of higher education in Armenia, thus laying foundations for further integration into the European Higher Education Area and development in the direction of the Three-Cycle System of European education.

